

panlar arasında V. V. Barthold, V. V. Radlov, N. N. Karazin, S. K. Tinistanov, S. E. Malov, K. K. Yudahin, B. M. Yunusaliyev, K. Karasaev, T. Ahmetov, İ. A. Batmanov, K. Tinistanov, E. Arabayev, B. Soltonov, S. M. Abramzon, S. N. Bernştam gibi bilim adamları sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyfi Çelebi, *L'ouvrage de Seyfi Çelebi: Historien ottoman du XVIe siècle* (nşr. ve trc. J. Matuz), Paris 1968, s. 86-87; V. Radlov, *Obraztsı narodnoy literaturı severnih tyurkskih plemen*, Petersburg 1885, V, s. I-XXVI; N. Aristov, *Ob etniçeskom sostave Tyurkskih plemen i narodnos- tey*, Petersburg 1896, s. 283-456; V. Barthold, *Kirgızı*, Frunze 1927, s. 5-56; S. P. Tolstova, *Narodı sredney azii i kakahstana II*, Moskva 1963, s. 154-185; *Kirgizskaya Sovetskaya Sotsialis- tiçeskaya Respublika*, Frunze 1982, s. 98-183; Nadir Devlet, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi: Çağdaş Türkiler* (ek cilt), İstanbul 1993, s. 361-373; *Bağımsız Kırgızistan: Dügümler ve Çözümmler* (haz. Emine Gürsoy Naskali), Ankara 2001, s. 13-24; Olcabay Karatayev, *Kirgız Etnog- rafiyası Boyunça Sözdük*, Bişkek 2005, s. 280-315; a.mlf., *Kirgızdardın Teği Taraluu Arealı Etnostuk-Madaniy Alakaları*, Bişkek 2013, s. 16-43; Mustafa Kalkan, *Kirgızlar ve Kazaklar*, İstanbul 2006, s. 35-49; a.mlf., "Türk ve Moğol Kavimleri Arasında Kırgızların Demografik-Etnik Erime Seyirleri", *Bilgi*, sy. 57, Ankara 2011, s. 83-114; Ç. Turdalieva, *Zapadnie puteşestven- niki i isledovateli o kirgızah i kirgızistane*, Biş- kek 2009, s. 55-71; Anvarbek Mokeev, *Kirgızı na Altai i na Tian-Şane*, Bişkek 2010, s. 10-15; Mehmet Kıldıroğlu, *Kirgızlar ve Kıpçaklar*, Ankara 2013, s. 30-40; L. Ligeti, "Kırgız Kavim İsminin Menşei", *TM*, I (1925), s. 235-249; Necib Âsım, "Kırgız Kelimesinin İştikâkına Dair", a.e., II (1926), s. 387-390; İsmail Türkoğlu, "Kırgızis- tan'da Halk Ayaklanması", *TY*, sy. 273 (2010), s. 25-29; "Kırgız-Kaysaki", *Entsiklopediçeskiy Slovar*, Petersburg 1895, XV, 95-108; R. Rahme- ti Arat, "Kırgızistan", *İA*, VI, 735-741; *Kirgızstan Entsiklopediya*, Bişkek 2001, s. 90-163.

İSMAİL TÜRKOĞLU

KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin (1917-2005)

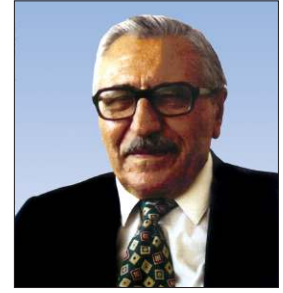
Genel Türk tarihçisi.

10 Mart 1917'de Kars'ın Susuz ilçesine bağlı Mamaş (Kırçıçeği) köyünde doğdu. Babası Mehmed Derviş Efendi'dir. Annesi Hesna Hanım'ı çok küçük yaşta kaybedince dedesi Şerifoğlu Asker Ağa tarafından yetiştirildi. 1931'de Kars Ortaokulu'ndan mezun oldu. O tarihlerde Kars'ta lise bulunmadığı için lise tahsilini Erzurum'da ücretli-yatılı olarak 1934'te tamamladı. Aile çevresinden edindiği bilgi birikimi sayesinde erken yaşlarda Kars'ın tarihi, kültürü ve coğrafyasıyla ilgilendi, araştırmalar yaptı. Önceleri bölgesel olarak baş- ladığı çalışmalarını genel Türk tarihi ve

kültürüne de yaydı. İlk yazıları on yedi ya- şında iken Kars Halkevi dergisi *Doğuş*'ta çıktı. Aynı dergide 1939 Haziranından itibaren Kars tarihi, kültürü ve önemli şahsiyetleri hakkında yazıları yayımlandı. Bu arada 1934 Haziranından sonra bir yıl süreyle Zarsat'ta Arpaçay maliye tahsil müfettişliği görevinde bulundu. Bu görevi esnasında doksan altı köyü dolaşır folk- lor ve halk edebiyatıyla ilgili araştırma ve derlemeler yaptı. 1935-1936'da İstanbul Tıp Fakültesi'nde okudu, ancak ailevi se- beplerle Kars'a geri döndü. On ay kadar Kars Posof merkezinin kazası Digor'da hususi muhasebe tahsil müfettişi olarak çalıştı.

1937 Mayısında askere alındı. Topçu yedek subayı olarak 1938'de Sarıkamış'ta bulundu. Terhis edildikten sonra 1938-1941 yıllarında Kars Lisesi'nde Türkçe dersi yardımcı öğretmenliği görevinde bulundu. 1941'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne gir- di. 1943-1944 yıllarında ikinci askerliği de Sarıkamış'ta geçti. Askerlik sonrası dön- düğü yüksek tahsilini Mart 1946'da tamamladı. 1948-1951'de Kars Lisesi'nde, 1951-1957 yıllarında Diyarbakır'da Ziya Gökalp Lisesi'nde ve bir süre Diyarbakır Öğretmen Okulu'nda tarih öğretmenliği yaptı. Bu son görevi sırasında Kürtler'in soyuna dair çalışmalara ağırlık verdi. Şeh- rin kültür hayatıyla ilgilendi. Diyarbakır Turizm ve Tanıtma Derneği'ni kurduğu gibi *İç Oğuz* ve *Kara-Amid* dergilerini yayımladı. Burada çıkan *Yeni Şark*, *Şark Postası* ve *Yeni Diyarbakır Sesi* gazete- lerine makaleler yazdı. Diyarbakır'da iken Türk tarihi yanında Türk dili ve folkloruyla ilgili çalışmalarından dolayı 17 Eylül 1953'te Türk Dil Kurumu üyeliğine seçildi. 1957'de Adapazarı Lisesi'ne tayin edildi. 1961 yılına kadar Arifiye Öğretmen Oku- lu'nda tarih öğretmenliği yaptı. 1961'de Ankara'da Öğretmeni İşbaşında Yetiştir- me Bürosu'nda şube müdürü oldu. Bir ara Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal İşler Dairesi'nde ve Devlet Bakanlığı Özel İst- tatistiki Bilgiler Grubu'nda tarih araştı- rmaları uzmanı olarak çalıştı. 1966'da Millî Eğitim Bakanlığı Arşiv Dairesi'nde müdür yardımcılığı görevinde bulundu. Bu sıra- da çalıştığı *Türk Ansiklopedisi*'ne birçok madde yazdı. Hocası Akdes Nimet Kurat ile doktora çalışmalarını da sürdürdü. 1967'de *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi (1451-1590)* adlı teziyle doktor un- vanını aldı.

Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne öğretim gö-

Mehmet
Fahrettin
Kırzioğlu

revlisi olarak tayin edildi. Doçentlik dil eği- timi için 1972-1973 yıllarında Fransa'da bulundu. 1975'te *Kür ve Çoruh Boyla- rında Kıpçaklar ve Atabek Beğliği* adlı doçentlik teziyle Tarih Bölümü Ortaçağ Kürsüsü'nde doçent oldu. 1976-1983 yıl- larında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fa- kültesi'nde Tarih Bölümü başkanlığı yaptı. 1982'de *Anı Şehri Tarihi* adlı teziyle profesörlüğe yükseltildi. Ayrıca 1982-1984 yıl- larında Dışişleri Bakanlığı Araştırma Daire- si'nde arşiv uzmanı olarak çalıştı. 1984'te Atatürk Üniversitesi'ndeki görevinden kadrosuzluk sebebiyle ayrılmak zorunda kaldı ve Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi, buradan 16 Mayıs 1985'te emekliye ayrıldı ve aynı bölümde 1990 yılına kadar ders vermeyi sürdürdü. 1995-2001 yıllarında Türk Tarih Kurumu aslı üyeliği yaptı. Fahrettin Kırzi- oğlu 10 Şubat 2005'te vefat etti.

Fransızca, İngilizce, Arapça ve Farsça bilen Kırzioğlu'na geniş bilgisi ve güçlü hâfızasından dolayı "ayaklı kütüphane" ve konferans vermek amacıyla çok seyahat ettiğinden "Evlîya Çelebi" gibi unvanlar yakıştırılmıştır. Tarih ve dil çalışmaları yan- ında sosyal ve kültürel hayatta da aktif rol oynamış, birçok cemiyetin kuruculuğu- nu ve yöneticiliğini yapmıştır. Ayrıca *Türk Yurdu*, *Türk Dili*, *Türk Tarihi-Belleten*, *Türk Kültürü*, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, *Türk Dünyası*, *Tanin*, *Tasvir*, *Son Havadis*, *Tercüman*, *Ortadoğu* başta olmak üzere çok sayıda dergi ve ga- zetede yazıları yayımlanmış, ilk kalem de- nemelerinde Mamaşlı M. Kuzu, Karslı M. Kuzu, M. Ilgar, K. Mehmet Ilgar, Serhad- laroğlu, Timuçin, Karsaklı, Mehmed F. Karsaklı, M. Karsaklı gibi takma adlar kul- lanmıştır. Halk edebiyatıyla da yakından ilgilenen Kırzioğlu öncelikle adım adım do- laştığı Kars ve çevresindeki yazılı ve sözlü şiir, destan gibi eserleri derleyerek geniş bir arşiv oluşturmuştur. Çalışmaları ço- ğunlukla Doğu, Güney, Kuzey Anadolu ve Kafkasya üzerine olup bu bölgelerin tarihi, coğrafyası, dili, kültürü, tarihî şahsiyetleri ve folkloruyla ilgilidir.

Eserleri. Kırzioğlu Türk tarihiyle ilgili çeşitli konularda birçok eser, makale ve tebliğ kaleme almış olup kitaplarının belli başlıları şunlardır: *Kars: Coğrafya, Tarihçe ve Karşı Büyükler* (İstanbul 1943), *Kars'ın Kurtuluş Hatırası* (Kars 1950), *Kars Tarihi* (I, İstanbul 1953), *Dede Korkud Oğuznameleri (I. Kitap, İstanbul 1952), Dede Korkud Oğuznameleri (II. Kitap, Erzurum 1975), 1855 Kars Zaferi* (İstanbul 1955), *Kara Amid (Diyarbakır) Tarihçesi ve Abidelerinin Küçük Kılavuzu* (Diyarbakır 1956), *Yazılı Vesikalara Göre Ziya Gökalp Müzesi ve Ziya Gökalp* (İstanbul 1956), *Millî Mücadele'de Kars, I. Kitap-Belgeler* (İstanbul 1960), *Kürtlerin Kökü* (I. Bölüm, Ankara 1963), *Her Bakımdan Türk Olan Kürtler* (Ankara 1964), *Kars İli ve Çevresinde Ermeni Mezalimi 1918-1920* (Ankara 1970), *Karapapaklar* (Erzurum 1972), *Osmanlıların Kafkas-elleri'ni Fethi (1451-1590)* (Erzurum 1975), *Yukarı Kür ve Çoruh Boylarında Kıpçaklar* (Erzurum 1976), *Kars-Arpaçayı Boyları Eski Merkezi Anı Şehri Tarihi (1018-1236)* (Ankara 1982), *Dağıstan-Aras-Dicle-Altay ve Türkistan Türk Boylarından Kürtler* (Ankara 1984), *Kâzım Karabekir* (Ankara 1991), *Karadeniz Bölgesindeki Türk Boylarından Lazlar ve Hemşinlilerin Tarihçesi* (broşür, Ankara 1994), *Tarihçe-i (Gazavât-i) Dağıstân* (İstanbul 2000).

Bazı önemli makaleleri de şunlardır: "Koroğlu Boylarında Oğuz Düzeni Sayıları" (*Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara 1966, s. 363-413); "Selçukluların Anı'yı Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri" (*Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II [Ankara 1970], 1971, s. 111-139); "Lazlar / Çanarlar" (*TTK Bildiriler*, VII [1973], I, 420-445); "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkezi 'Karar Defterindeki Kararların Suretleri'" (*Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5 [Erzurum 1973], s. 153-162); "Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri, Eylül-Ekim 1924" (*Atatürk Üniversitesi 50. Yıl Armağanı*, Erzurum 1974, I, 133-188); "Gürcistan'da Eski Türk İnanç ve Geleneklerinin İzleri" (*I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1976, IV, 141-166); "1593 Yılı Osmanlı Vilâyet Tahrir Defterinde Anılan Gence-Karabağ Sancakları Ulus ve Oymakları" (*Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi: A. Cafe-roğlu Özel Sayısı*, Ankara 1979, s. 199-222); "Mustafa Kemal Paşa-Erzurum İlişkileri Üzerine Belgeler (1919-1920)" (*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/21 [1991], s.

223-283). Kırzioğlu ayrıca Bayatî Hasan'ın *Câm-ı Cem-âyin* (İstanbul 1949) ve Ziya Gökalp'in *Malta Konferansları* (Ankara 1977) adlı eserlerini neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Esin (Derinsu) Dayı, "Sayın Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun Hayat Hikayesi", *Atatürk Dergisi*, Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu özel sayısı, IV/2, Erzurum 2004, s. 1-9; a.mlf., "Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun Bilim Hayatı", a.e., s. 11-36.

S. ESİN DAYI

KIŞLAK

(bk. YAYLAK ve KIŞLAK).

KİLÂNÎ, Necîb

(نجيب الكيلاني)

Necîb b. Abdillatif
b. İbrâhîm el-Kilânî
(1931-1995)

**Teori ve uygulamada
İslâm edebiyatı öncülerinden,
edip, şair ve tabip.**

1 Haziran 1931 tarihinde Mısır'ın Garbiye vilâyetinin Ziftâ şehri merkezine bağlı Şerşâbe köyünde doğdu. Köy mektebinde okuma yazma, hesap ve Kur'an öğrendi. İlkokula devam ederken ailenin en büyük çocuğu olarak ziraat işlerine yardım ediyordu. Küçük yaştan itibaren çeşitli hastalıklarla uğraştı. Ziftâ'da başladığı orta öğrenimini Tanta şehrindeki Ziraat Lisesi'nde tamamladı (1949). Kendisinin edebiyat veya hukuk tahsili yapma arzusuna rağmen babasının ısrarı üzerine tıp öğrenimine yöneldi. I. Fuâd Üniversitesi (Kahire Üniversitesi) Kasrûlaynî Tıp Fakültesi'ne girdi (1951). 1947 yılından beri İhvân-ı Müslimîn ile yakın ilişki içinde bulundu. Toplum mensuplarının dinî günleri çeşitli etkinliklerle kutlamaları, Filistin'e gönüllü cihad kabileleri göndermeleri ve liderleri Hasan el-Bennâ'nın bir suikast sonucu öldürülmesi (12 Şubat 1949) gibi olaylar dolayısıyla teşkilâtla alakasını yoğunlaştırdı; İslâm davetçisi, hatip ve şair olarak etkin bir konuma yükseldi. Tıp fakültesi öğrencisi iken, 26 Ekim 1954 tarihinde İskenderiye'nin Menşiye Meydanı'ndaki konuşması sırasında Cemal Abdünnâsır'a suikast düzenlenince bu olay İhvân-ı Müslimîn üzerine yıkıldı, birçok idam ve hapis olayı gerçekleşti. İhvân-ı Müslimîn ile ilgisi dolayısıyla Kilânî de on yıl hapse mahkûm edildi; Kilânî, Mısır'ın birçok hapishanesinde dolaştırıldığı bu dönemde çeşitli işkencelere mâruz kaldı. Hapiste yazdığı

ilk eseri olan *eş-Tarîku't-ı-tavîl*'in 1957'de Eğitim Bakanlığı'nın roman dalında birincilik ödülünü kazanması üzerine ödülünü almasına izin verildi ve tekrar hapishaneye gönderildi.

Sağlık sorunları yüzünden 1958'de hastaneden çıkarılan Kilânî yarıda kalan tıp tahsilini 1960'ta tamamladı, aynı yıl doğduğu köyde hekimlik görevine başladı. İslâm edebiyatçısı Kerîme Şâhîn ile evlendi. 1961-1965 yıllarında Ulaştırma Bakanlığı'nda tabiplik yaptı. 1965'te ikinci defa hapse girdiyse de yine sağlık sorunu sebebiyle 1967'de çıkarıldı. Hapishane hayatındaki anılarını, orada mâruz kaldığı zulüm ve işkenceleri *Müzekkirâtü'd-duktûr* ve *Leme'hât min hayâtî* adlı eserlerinde dile getirdi. 1968 Martında hekim olarak Küveyt'e gitti, ardından Birleşik Arap Emirlikleri'ne geçip Dübey'de (Dubâi) sağlık bakanının başmüsteşarı oldu. Tıp konseyi, okul sağlığı, et-Teskifü's-sihhî idaresinin inşası ve yönetimiyle görevlendirildi. Zamanla bu üç kuruluşun görev alanı genişleyince sadece et-Teskifü's-sihhî idaresinin yönetimine devam etti. Tıpla ilgili eserlerini bu devrede kaleme aldı. 1992'de emekliye ayrıldı, Mısır'a (Tanta) dönerek yakalandığı pankreas kanseriyle altı ay mücadele etti. Nihayet ramazan bayramının ardından 6 Mart 1995 tarihinde Tanta Hastahanesi'nde öldü.

Necîb Mahfûz'un da ifade ettiği üzere Necîb el-Kilânî, İslâm edebiyatının nazariyesine ilişkin olarak 1950'li yılların sonlarından itibaren yazmaya başladığı birçok eserle İslâmî edebiyatın teorisini sayıldığı gibi kırkın üzerinde romanı, çok sayıda hikâye ve tiyatrosuyla da İslâm edebiyatının uygulamasını yapmış bir ediptir. Bu eserlerinde Hz. Peygamber'in ve sahâbenin sîretinden, eski ve yeni İslâm tarihinden kesitleri edebî türlerle tasvir etmiş, dünya müslümanlarının sorunlarını, komünizm, siyonizm, emperyalizm gibi akımların pençesindeki müslümanların mâruz kaldıkları zulüm ve katliamları edebî şekil içinde dile getirmiştir. Bu arada Türkistan, Endonezya, Nijerya, Bosna, Filistin, Etiyopya'daki müslüman kıyımlarını romanlarıyla edebiyata taşımıştır. Eserlerinin birçoğu İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Farsça, Çince, Endonezyaca, İtalyanca ve İsveççe gibi dillere çevrilmiştir.

Tabiplik hayatına dair anı, izlenim ve hikâyelerini *Hikâyâtü tabib* adlı eserinde topladığı gibi bunları Birleşik Arap Emirlikleri'nde Şârika Radyosu'nda program olarak da sunmuştur. On kadar şiir divanı